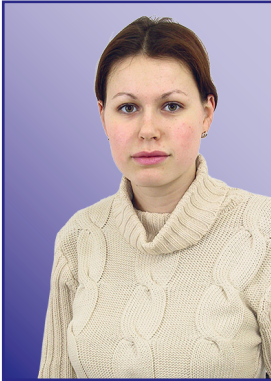

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

УДК 343.265 (477)

Дар'я Володимирівна Казначеева,
кандидат юридичних наук
(Харківській національній університет
внутрішніх справ, Харків)

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗАСТОСУВАННЯ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Проаналізовано правові наслідки умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. Встановлено, що для ефективного застосування цього виду звільнення від відбування покарання необхідно закріпити у законі перелік обов'язків, які можуть бути покладені на звільненого під час невідбутої частини покарання.

Ключові слова: *правові наслідки, обов'язки, умовно-достроково звільнений, невідбута частина покарання.*

Постановка проблеми. Реформа кримінального законодавства, як і реалізація чинних кримінально-правових норм, передбачає найширше використання досягнень правової науки, усвідомлення і врахування соціальних реалій, аналіз позитивного і негативного досвіду кримінально-право-

© Казначеева Д. В., 2016

вої практики. У зв'язку з наведеним додамо, що серед багатьох теоретичних і практичних завдань, які потребують вирішення, своєю актуальністю і новизною відзначається розробка правових і організаційних засад умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. З огляду на необхідність гарантування конституційних прав громадян в Україні потребує подальшого удосконалення й порядок застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання як засіб, спрямований на скорочення терміну ізоляції засудженого при дотримуванні ним низки відповідних умов.

Актуальність обраної теми зумовлена і тим, що, незважаючи на зміни у законодавстві України, питання визначення суті умовно-дострокового звільнення, а також підстав, умов та правових наслідків його застосування потребують комплексного дослідження.

Умовно-дострокове звільнення (далі – УДЗ) від відбування покарання є одним із різновидів звільнення від відбування покарання та становить собою окремих інститут, в якому безпосередньо знаходять своє відображення принципи гуманізму кримінального та кримінально-виконавчого права, індивідуалізації та диференціації виконання покарання, раціонального застосування заходів примусу, засобів виправлення та стимулювання правислухняної поведінки засудженого. Можливість дострокового звільнення від покарання стимулює виникнення у засуджених прагнення до виправлення та ресоціалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених, наприклад, Ю. М. Ткачевський, І. Д. Перлов, В. В. Скибицький, З. І. Зельдов, В. М. Трубников, О. М. Бандурка, Г. В. Дровосеків, Л. В. Кузнецова, А. З. Перелігін, Л. Є. Орел та інші у своїх наукових працях розглядали умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, однак вивчення цього інституту є актуальним і сьогодні.

Відповідно до кримінального законодавства України достроковість цього різновиду звільнення від відбування покарання полягає у припиненні правових обмежень, які пов'язані із відбуванням певного виду покарання, раніше строку, встановленого вирокіом суду, а його умовність визначається висуненням до умовно-достроково звільненого певних умов, яких треба додержуватися протягом певного строку під час невідбутої частини покарання.

На сьогодні відповідно до ст. 81 Кримінального кодексу України (далі – КК України) до умовно-достроково звільненого висувається тільки одна умова – не вчинити нового злочину під час невідбутої частини покарання. У разі вчинення звільненою особою будь-якого злочину УДЗ скасовується, а покарання призначається за сукупністю вироків. У такий спосіб передбачені у законодавстві правові наслідки умовно-дострокового звільнення [1].

Метою статті є аналіз правових наслідків застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає Л. Є. Орел, доля невідбутої частини покарання при застосуванні УДЗ цілковито залежить від самого засудженого. Його поведінка під час іспитового строку може бути або позитивною, або негативною [2, с. 12].

Аналіз чинного кримінального (ст. 81 КК України) та кримінально-виконавчого (ст. 160, 161, 162 КВК України) законодавства дозволяє виокремити правові наслідки умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

По-перше, не вчинення засудженим під час невідбутої частини покарання нового (будь-якого) злочину свідчить про остаточне його виправлення, у такому випадку вирок суду вважається виконаним та автоматично втрачає свою силу, це є найбільш сприятливим наслідком застосування УДЗ.

По-друге, якщо що засуджений не виправився, свідченням чого є вчинення ним нового злочину під час іспитового строку, у цьому разі відповідно до ч. 4 ст. 81 КК України УДЗ відміняється і суд до покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком. Це вважається найбільш несприятливим наслідком умовно-дострокового звільнення. Таким чином, вчинення нового злочину під час невідбутої частини покарання – єдина підстава скасування умовно-дострокового звільнення. Однак вимога не вчиняти злочин адресована всім громадянам України, незважаючи на те, відбувають вони покарання чи ні, і є їх конституційним обов'язком.

По-третє, відповідно до ст. 160 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) за особами, умовно-достроково звільненими від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання встановлюється контроль громадських організацій і трудових колективів, із цими особами проводиться виховна робота з метою закріплення результатів виправлення і ресоціалізації. Відповідно до ст. 162 КВК України для умовно-достроково звільнених, які ухиляються від громадського контролю, можливі правові наслідки у вигляді громадського попередження, а у разі систематичного порушення громадського порядку умовно-достроково звільненим, який відбував покарання у виді позбавлення волі за тяжкий або особливо тяжкий злочин чи був двічі засуджений до позбавлення волі за умисні злочини, трудовий колектив або громадська організація можуть порушити клопотання перед органом внутрішніх справ про встановлення за ним адміністративного нагляду [3].

Як зазначає А. Х. Степанюк, законом не встановлюється, у якій формі застосовується громадське попередження, тому видається, що воно може бути винесено як в усній формі із зазначенням про це у протоколі зборів членів громадської організації чи трудового колективу, так і в письмовій шляхом складання відповідної постанови та оголошення її підконтрольній особі [4, с. 545].

Однак умовно-дострокове звільнення виступає пільгою, проявом довіри до засудженого, який відповідно до законодавства довів своє виправлення, його внутрішня природа прямо протилежна призначенню адміністративного нагляду, який встановлюється за небезпечними для суспільства звільненими особами. Тому встановлення адміністративного нагляду над умовно-достроково звільненими суперечить суті та призначенню УДЗ та є нелогічним. Необхідно впорядкувати питання контролю за умовно-достроково звільненими, визначити його механізм.

Вважаємо за доцільне додати, що на сьогодні склалася ситуація, за якої умовно-достроково звільнений під час невідбутої частини покарання може дозволити собі будь-яку негативну поведінку, наприклад, вчиняти адміністративні правопорушення, вести антисоціальний спосіб життя, і це не буде підставою скасування УДЗ і повернення особи до реального відбування покарання. Лише у разі вчинення нового злочину особі буде призначено покарання за правилами сукупності вироків.

Не вирішує проблеми нагляду за умовно-достроково звільненими особами і новий Закон України «Про пробацію». Відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону серед підстав застосування пробації ухвала суду про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання не міститься [5].

Спираючись на те, що призначення умовно-дострокового звільнення полягає у сприянні успішному переходу засудженого від вимог режиму відбування покарання до правослухняного життя у нормальному суспільстві, доречно внести певні зміни до норм, що регулюють умовно-дострокове звільнення. Застосування умовно-дострокового звільнення повинно супроводжуватися особливими умовами, а також заходами сприяння у ресоціалізації та контролю, які мають на меті повернення засудженого до нормального життя у суспільстві. У законі необхідно передбачити вичерпний перелік конкретних обов'язків, яких повинен дотримуватися умовно-достроково звільнений під час невідбутої частини покарання, що допомагало б його успішній ресоціалізації. Закріплення певних обов'язків за умовно-достроково звільненими, з одного боку, підвищить відповідальність звільненого за його поведінку під час іспитового строку, а, з другого – забезпечить індивідуальний підхід до кожного звільненого та допоможе у його ресоціалізації. Саме у покладанні на умовно-достроково звільненого певних обов'язків та

контролі за їх виконанням, а також у скасуванні умовно-дострокового звільнення, якщо ці вимоги не виконуються, і має проявлятися умовний характер цього виду звільнення.

Треба погодитися з Ю. М. Ткачевським, який зауважує, що покладені на умовно-достроково звільненого обов'язки повинні бути конкретними та виконуваними. Не можна, наприклад, зобов'язати звільненого підвищити свій культурний рівень, невизначеність даного обов'язку і тому неможливість його виконання очевидні [6, с. 25]. У свою чергу А. А. Горшенін наголошує на неможливості виконання такого обов'язку, як необхідність пройти курс лікування від ВІЛ-інфекції, враховуючи велику вартість такого курсу лікування та матеріальне становище засудженого [7, с. 148].

Необхідно брати до уваги і той факт, що умовно-достроково звільнений вже реально відбув частину покарання та зазнав певних правообмежень. Тому при визначенні певних обов'язків, які можуть бути покладені на таку особу, необхідно зважати й на особливості застосування саме УДЗ. Право суду покласти певні обов'язки на умовно-достроково звільненого дає широкі можливості, тобто використовувати їх індивідуально до кожного засудженого з огляду на тяжкість скоєного їм злочину, тому що заздалегідь неможливо передбачити кримінально-правові та громадські заходи впливу, необхідні для досягнення повного виправлення засудженого. Разом із тим відсутність чітко закріплених у законі конкретних правообмежень створює можливість неконтрольованого їх застосування з боку суддів, тому вимоги до умовно-достроково звільненого повинні бути чітко сформульовані, бути конкретними та враховувати реальну можливість їх виконання. Такі вимоги можуть певною мірою обмежувати свободу діяльності умовно-достроково звільненого, але в цьому полягає плата за надану довіру. Адже умовно-дострокове звільнення, з одного боку, не позбавляє винного від карального впливу, а з іншого боку – виступає засобом випробування, утримує звільненого від вчинення нових злочинів. Таким чином, для підвищення ефективності застосування інституту умовно-дострокового звільнення від відбування покарання в українському кримінальному законодавстві необхідно передбачити (шляхом внесення змін) перелік обов'язків, які можуть бути накладені на умовно-достроково звільненого.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Враховуючи практику застосування інституту умовно-дострокового звільнення закордонних країн, особливості національного законодавства, для закріплення виправлення умовно-достроково звільнених та їх успішної ресоціалізації упродовж невідбутої частини покарання на них мають покладатися певні обов'язки, які мусять відповідати встановленим вимогам, а саме бути конкретними, чіткими і виконуваними. Перелік таких

обов'язків повинен передбачатися нормами кримінального права, а саме ст. 81, 107 КК України; застосовуватися тільки судом та бути вичерпним.

З огляду на викладене вважаємо доцільним встановити наступний перелік обов'язків, які можуть бути покладені на умовно-достоєроково звільненого під час невідбутої частини покарання:

- не змінювати без повідомлення відповідного державного органу постійного місця проживання, роботи, навчання;
- влаштуватися на роботу або стати на облік до служби зайнятості впродовж місяця після умовно-достоєрокового звільнення;
- не менш двох разів на місяць з'являтися для реєстрації у відповідний державний орган;
- відшкодувати завдані злочином збитки у встановленому судом розмірі;
- надавати матеріальну допомогу родині в межах своїх можливостей;
- пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії, токсикоманії або венеричного захворювання;
- не відвідувати певні місця, в яких розпивають спиртні напої (бари, ресторани, трактири);
- утримуватися від спілкування з особами, які свідомо для нього займаються злочинною діяльністю або засуджені за вчинення злочинів.

Невиконання умовно-достоєроково звільненим покладених на нього обов'язків повинно призводити до певних негативних правових наслідків. У такому вигляді правові наслідки умовно-достоєрокового звільнення набудуть нової якісної характеристики. Цей інститут звільнення від відбування покарання стане дійсно умовним, передбачаючи можливість його відміни при недотриманні встановлених судом обов'язків або вчиненні нового злочину.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05 травня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
2. Орел Л. Е. Условно-досрочное освобождение от лишения свободы по советскому уголовному праву: Конспект лекций / Л. Е. Орел. – Харьков: ХЮИ, 1966. – 44 с.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар/ за заг. ред. А. Х. Степанюка. – Харків: Одиссей, 2005. – 560 с.

5. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.
6. Ткачевский Ю. М. Условно-досрочное освобождение от отбывания наказания / Ю. М. Ткачевский // Вестник Московского университета. Серия 11: Право. – 1997. – № 2. – С. 14–28.
7. Горшенин А. А. Законодательная регламентация условно-досрочного освобождения от отбывания наказания несовершеннолетних на постпенитенциарной стадии / А. А. Горшенин // «Черные дыры» в Российском законодательстве. – 2005. – № 4. С. 144–150.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2016.

Дарья Владимировна Казначеева,

кандидат юридических наук

(Харьковский национальный университет внутренних дел,
Харьков, Украина)

ПРАВОВЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ПРИМЕНЕНИЯ УСЛОВНО-ДОСРОЧНОГО ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ

Проанализированы правовые последствия условно-досрочного освобождения от отбывания наказания. Установлено, что для эффективного применения этого вида освобождения необходимо закрепить в уголовном законодательстве перечень обязанностей, которые могут налагаться на условно-досрочно освобожденных в течении неотбытой части наказания.

Ключевые слова: правовые последствия, обязанности, условно-досрочно освобожденный, неотбытая часть наказания.

Daria V. Kaznacheieva,

candidate of law sciences

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

LEGAL CONSEQUENCES OF IMPLEMENTING PAROLE

Problem's setting. Reform of the criminal legislation, as well as the implementation of existing criminal and legal norms, provides the broadest use of the achievements of legal science, awareness and consideration of social realities, analysis of positive and negative experiences of criminal and legal practice. Under such conditions the issue of developing legal and organizational principles of parole is distinguished by its relevance and novelty among many theoretical and practical tasks that need to be solved. In terms of the necessity to guarantee the constitutional rights of citizens in Ukraine, the improvement of the procedure of applying parole as a mean aimed at reducing the period of isolation of a convict, if he keeps a number of relevant conditions, needs of further development. The relevance of the

chosen topic is due to the fact that, despite the changes in the legislation of Ukraine, the issue of determining the essence of parole, as well as the grounds, conditions and legal consequences of its use requires a comprehensive study.

Analysis of recent studies. *The papers of the following scholars are devoted to the research of some issues of parole: O. V. Dashchenko, T. A. Denisova, O. O. Zhytynyi, S. I. Zeldov, L. V. Inohamova-Khehai, O. O. Knyzhenko, L. V. Kuznetsova, O. S. Mihlin, V. V. Skybytskyi, Yu. M. Tkachevskyi, V. M. Trubnikov and others. However, their studies fragmentarily concern the mentioned matter or are based on the norms of the previous legislation, and the lack of modern scientific publications reflects both the complexity of its coverage, and the selectiveness of attention from researchers.*

Objective of the research. *The objective of this paper is to analyze the legal consequences of applying parole.*

The main part. *According to the criminal legislation of Ukraine prematurity of parole lies in terminating legal restrictions associated with serving some type of the punishment before the term set by the court verdict. The conditional nature of this type of relief is determined by nominating certain conditions for a convict on parole during the unserved part of the sentence. Analysis of the current criminal (the Art. 81 of the Criminal Code of Ukraine) and penal (the Articles 160, 161, 162 of the Penal Code of Ukraine) legislation makes it possible to distinguish legal consequences of parole. It should be noted that nowadays there is a situation, where a convict on parole can afford any negative behavior during the unserved part of punishment, such as commission of administrative offenses, antisocial lifestyle, and it will not be grounds to abolish parole and returning a person to a real punishment. Only in the case of a new crime commission the person will be sentenced by the rule of cumulative punishment.*

Conclusions. *Based on the fact that the purpose of parole is to facilitate a successful transition of a convicted from the requirements of the regime of enduring the punishment to adherent life in normal society, it is appropriate to make certain amendments to the norms regulating parole. Granting parole should be accompanied by special conditions, as well as measures to promote re-socialization and control that are intended to return a convict to normal life in the society. The law should provide a comprehensive list of specific duties, which a convict on parole must comply with during the unserved part of the punishment that would contribute to his successful re-socialization. Consolidation of certain responsibilities on a convict on parole, on the one hand, will increase the responsibility of the released concerning his behavior during the probation period, and on the other, will provide individual approach to each released and assist his re-socialization. Conditional character of this type of release should be manifested in laying certain obligations on a convict on parole and monitoring their implementation, as well as the abolition of parole, if these obligations are not executed.*

Key words: *legal consequences, duties, convict on parole, unserved term.*